

KRÁSNA, ALE NEBEZPEČNÁ

Asi sklame všetkých čitateľov mužského pohlavia, keď sa dozvedia, že tento článok nie je o žiadnej atraktívnej (budúcej) nositeľke Nobelovej ceny. Ale to, o čom chcem písať, je tiež krásne. A nebezpečné. Na Slovensku (a vlastne takmer všade na svete) sa rozšírili a udomácnili viaceré nepôvodné druhy rastlín, ktoré vstupujú do spoločenstiev a vytláčajú pôvodné druhy, čím spôsobujú zmeny v zložení a štruktúre celého ekosystému. Ide o invázne rastliny.

Na ich základnú charakteristiku, aby každý pochopil, o čo ide, asi najlepšie posluži táto krátka básnička:

*Ja, invázna rastlina,
som horšia ako burina.
Prišla som k vám cudziny,
skrášliť vaše krajiny.
Rastiem, rastiem, ako z vody,
všade sa mi dobre vodi.
Najprv žijem na záhradke,
vošky, tie sú na mňa krátke.
Rozšírim sa do lesa,
bojte sa ma, traste sa!
Som krajšia, väčšia, ako iné,
zvládam prežiť v krutej zime.
Proste nemám problémy
ovládať všetky terény.
Výborne mám premyslené,
ako sa stať pánom Zeme.
Preto pozor, milé deti,
v prírode sú rôzne kvety.
To, čo zdá sa pekným byť,
vás raz môže zahubiť.*

Prečo sú niektoré rastliny invázne?

Väčšina inváznych rastlín má svoj domov v Ázii alebo Severnej Amerike, odkiaľ boli do Európy dovezené ako okrasné rastliny do parkov a záhrad alebo ako krmoviny pre zvieratá. Z parkov sa postupne rozšírili do voľnej prírody, kde sa im veľmi dobre darí na úkor pôvodných druhov. Medzi ich charakteristické vlastnosti patri vysoká konkurenčná schopnosť – dlho kvitnú, sú vitálne, odolné voči nepriaznivým podmienkam prostredia (sucho, záplavy), sú schopné rásť na rôznych odlišných typoch stanovišť. Majú dobré rozmnožovacie schopnosti, napr. tvoria veľa semien, z ktorých veľké percento vyklíči, rýchlo sa rozmnožujú aj vegetatívne a majú málo prirodzených nepriateľov (parazitov, chorôb).

Najlepšie sa im darí na miestach, ktoré sú nejakým spôsobom narušené, kde rýchlo získavajú dominantné postavenie. Toto narušenie môže byť prírodného charakteru (záplavy, erózie) alebo, ako to je v súčasnosti oveľa častejšie, spôsobené človekom. Preto ich najčastejšie nájdeme pozdĺž ciest, železníc a vodných tokov, na smetiskách, staveniskách a rumoviskách, kde vytvárajú často až súvislé porasty. Na ich rozširovaní sa výraznou mierou podieľa aj človek, pretože ľudia ich radi vysádzajú do parkov a svojich záhradiek pre ich dekoratívnu funkciu nevediac o nebezpečenstve, ktoré tieto rastliny predstavujú pre svoje okolie.

Ktoré rastliny to sú?

Podľa zákona NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny je termínom invázna rastlina na Slovensku označených

sedem druhov. Tento zákon hovorí: Invázne druhy je zakázané dovážať, držať, pestovať, rozmnožovať, obchodovať s nimi, ako aj s ich časťami alebo výrobkami z nich, ktoré by mohli spôsobiť samovoľné rozšírenie invázneho druhu. Vlastník (správca, nájomca) pozemku je povinný odstraňovať invázne druhy zo svojho pozemku a o pozemok sa starať takým spôsobom, aby zamedzil opätovnému šíreniu inváznych druhov, a to na náklady pôvodcu ich šírenia, ak je známy, inak na náklady štátu. Ide o tieto rastliny:

1. Pohánkovec japonský (syn. krídlatka japonská) – Fallopia japonica
2. Pohánkovec český (syn. krídlatka česká) – Fallopia x bohemica
3. Pohánkovec sachalínsky (syn. krídlatka japonská) – Fallopia sachalinensis
4. Boľševník obrovský – Heracleum mantegazzianum
5. Netýkavka žliazkatá – Impatiens glandulifera
6. Zlatobyľ kanadská – Solidago canadensis
7. Zlatobyľ obrovská – Solidago gigantea

Existuje aj mnoho ďalších rastlín, ktoré nie sú invázne podľa zákona, ale ich vlastnosti sú podobné. Z tých najznámejších sú to lupina mnoholistá, pavinič päťlistý, slnečnica hľuznatá, agát biely a sumach pálkový.

Lupina mnoholistá

Boľševník obrovský pochádza z Ázie, presnejšie zo západného Kaukazu, a do Európy sa dostal koncom 19. storočia ako okrasná rastlina. Na územie Slovenska sa začal rozširovať po roku 1960 zo susedného Česka. Môže dorastať až do výšky 5 metrov, pričom stonka má v dolnej časti priemer až 15 cm. Plody vytvára iba raz za život, ale jedna rastlina je schopná vytvoriť až 100 000 semien. Efektívne sa rozmnožuje aj vegetatívnym spôsobom.

Okrem svojho vysokého invázneho potenciálu je nebezpečný aj zo zdravotného hľadiska – po nalomení stonky alebo listov sa z rastliny vylučuje fotosenzitívna látka fukomarín, ktorá pri dotyku s pokožkou, na ktorú dopadá slnečné svetlo, vytvára vyrážky a u citlivejších jedincov vyvoláva alergickú reakciu (napr. vodnaté pľuzgiere). Podobný účinok má aj na zvieratá, ktoré túto rastlinu omylom zožerú.

Bolševník obrovský

Netýkavka žliazkatá sa k nám dostala začiatkom 20. storočia ako okrasná a medonosná rastlina. Pochádza zo subtropických oblastí západných a stredných Himalájí, Kašmíru a Nepálu, u nás najprv rástla ojedinele v lužných lesoch v okolí Dunaja, v súčasnosti je rozšírená takmer po celom Slovensku.

Netýkavka žliazkatá

Pohánkovec japonský a *pohánkovec sachalínsky* majú svoj domov vo východnej Ázii – *pohánkovec japonský* v Číne, Kórei a Japonsku, *pohánkovec sachalínsky* je z ostrova Sachalin.

Rastliny, ktoré vzniknú ich krížením, tvoria druh *pohánkovec český*. Do Európy sa dostali v 19. storočí ako okrasné rastliny a pestovali sa tiež ako krmivo pre zvieratá. Rozširujú sa najmä vegetatívne, pričom u nás je najčastejší *pohánkovec japonský*.

Pohánkovec japonský

Zlatobyl' kanadská aj *zlatobyl' obrovská* pochádzajú zo Severnej Ameriky a do Európy sa dostali ako okrasné rastliny v polovici 17. storočia. Na Slovensku sú v súčasnosti dosť rozšírené a stále sú pestované v záhradkách.

Zlatobyl' obrovská

Ostatné potenciálne invázne rastliny sú väčšinou zo Severnej Ameriky a do Európy boli privázané od začiatku 17. storočia. Najvýznamnejšie postavenie má medzi nimi agát biely. Jeho domovom je juhovýchod USA, do Európy bol dovezený roku 1601 na žiadosť záhradníkov francúzskeho kráľa Ľudovíta XIII., ktorí ho chceli pestovať ako okrasnú rastlinu. Postupne sa začal využívať ako medonosná rastlina, vysoko výhrevné palivo, na rekultiváciu banských hald a skládok a na stabilizáciu erózných pôd. Veľmi rýchlo sa vegetatívne šíri a veľmi dobre sa mu darí aj v oblastiach so zvýšeným množstvom oxidu uhličitého v ovzduší.

Lenka Veselovská